

HỌC HÀNH ĐỘNG VÀ TƯ DUY SÁNG TẠO, ĐỘT PHÁ CỦA CÁC NHÂN TÀI

ThS. NGUYỄN ĐỨC LÝ

Làm thế nào để các thiên tài cho ra đời những phát minh, sáng chế và các công trình khoa học có giá trị vĩnh hằng? Chúng ta đã học được gì từ cách thức tư duy của Einstein, Galileo, Edison hay Mozart trong lịch sử?

Trong thời gian qua, nhiều học giả và nhà khoa học đã cố gắng nghiên cứu các thiên tài bằng phương pháp phân tích thống kê. Các nhà nghiên cứu cũng cố gắng tìm ra mối liên hệ giữa trí thông minh và thiên tài, nhưng họ nhận thấy rằng những nhà vật lý học bình thường lại có chỉ số cao hơn nhiều so với những người đoạt giải Nobel và cả thiên tài phi thường Richard Feynman, người có chỉ số khá: 122. Thiên tài không phải là người thông thạo 14 thứ tiếng lúc mới 7 tuổi hay thậm chí thông minh một cách đặc biệt. Năng lực sáng tạo không hoàn toàn đồng nghĩa với trí thông minh.

Hầu hết những người có trí tuệ và tư duy trung bình thường đưa ra những phương án thông thường theo khuynh hướng nghĩ đến những điều đã có sẵn, đã học, đã biết và lựa chọn cái gì gần đúng nhất với hoàn cảnh hiện tại và dùng nó để giải quyết vấn đề nên dễ đưa chúng ta đến thất bại khi phải đối mặt với những vấn đề mới phát sinh. Xử lý, giải quyết một vấn đề bằng những kinh nghiệm trong quá khứ và tư duy thông thường thì kết quả sẽ đương nhiên đi theo lối mòn, thậm chí “tối mòn” và chúng ta chỉ nhận được những gì mà chúng ta đã có sau một thời gian dài tìm kiếm.

Những thiên tài, ngược lại, suy nghĩ theo nhiều hướng khác nhau. Họ luôn tự hỏi: “Có bao nhiêu cách khác nhau để nhìn nhận vấn đề?”, “Có bao nhiêu cách để giải quyết nó?” và “Giải

pháp nào là tối ưu nhất”.

Dấu hiệu của những thiên tài là sự sẵn sàng khám phá tất cả những khả năng có thể xảy ra chứ không phải cách giải quyết theo khả năng thông dụng nhất, nên khả năng đổi mới cao, thích ứng nhanh với vấn đề và cơ chế mới với đặc trưng cơ bản là lao động và tư duy sáng tạo.

Sáng tạo gắn liền với sự thay đổi, đưa ra cái mới (đổi mới), phát minh, sáng chế, sáng tạo khoa học công nghệ, sáng kiến cải tiến kỹ thuật, các ý tưởng, các phương án, giải pháp mới. Sự sáng tạo thuộc về năng lực ra quyết định, thuộc về sự kết hợp độc đáo hoặc liên tưởng, phát ra các ý tưởng đạt được kết quả mới và ích lợi. Mọi người có thể dùng tính sáng tạo của mình để đặt vấn đề một cách bao quát, phát triển các phương án lựa chọn, làm phong phú các khả năng và tưởng tượng các kết quả có thể nảy sinh. Tóm lại, làm được gì mới, khác và có ích lợi, đấy là sáng tạo.

Sự sáng tạo nảy sinh ở mọi tầng lớp và mọi giai đoạn trong cuộc sống của con người. Mỗi người làm việc, không thể không suy nghĩ và đòi hỏi tư duy sáng tạo và cải tiến liên tục công việc của mình theo hướng không ngừng hoàn thiện và phát triển. Tư duy sáng tạo là tài nguyên, tiềm năng cơ bản nhất của mỗi con người.

Qua tổng hợp nhiều kết quả nghiên cứu khác nhau, chúng ta có thể khái quát hóa một số phương pháp luận về tư duy sáng tạo và đột phá của các thiên tài, nhân tài để cùng nhau suy ngẫm, nghiên cứu áp dụng từ đó rèn luyện và tăng sức mạnh của khối óc tạo tư duy sáng tạo và đột phá để cùng nhau phát triển, chung sức vươn tới sự hoàn thiện của mỗi một cá nhân và tập thể trong chính thể cộng đồng xã hội, cụ thể:

1. Trước hết hãy “Sửa chữa” bộ máy suy nghĩ của chính mình:

Nếu khi bạn nói: “Tôi muốn thay đổi thế giới”, ai đó nói ngay với bạn: “Anh có điên không, làm sao làm việc đó được?” thì bộ máy suy nghĩ của người đó đã hỏng rồi. Anh ta đã bị quá khứ và hiện tại trì trệ, không còn năng lực sáng tạo, không còn nghĩ ra được những thay đổi thuộc về tương lai. Lẽ ra anh ta phải gạt đầu và nói ngay với bạn: “Nào, chúng ta phải ngồi lại bàn xem ta sẽ tiến hành việc đó như thế nào đây!”. Đó chính là cách của “tư duy sáng tạo và đột phá” (Shozo Hibino).

Nói đến tư duy sáng tạo và đột phá, Thomas Alva Edison đã từng khẳng định: “Người ta chẳng thể nào phát minh ra được đèn điện nếu chỉ chăm chăm cải tiến cái đèn dầu”.

2. Phá bỏ nguyên tắc thông thường và lối mòn tư duy:

Einstein là một trong những người phá bỏ nguyên tắc một cách tự nhiên nhất, là người phá cách siêu đẳng. Ông không chỉ thách thức các định luật vật lý mà còn chế giễu truyền thống và chọc giận các Chính phủ. Phá bỏ các nguyên tắc thông thường đã khiến cho Einstein luôn gặp rắc rối, nhưng ông luôn sẵn sàng dũng cảm đương đầu với bất kỳ sự hà khắc nào, để giải quyết những vấn đề khoa học vĩ đại và đó chính là điểm mấu chốt thiên tài của không chỉ riêng ông mà là đặc điểm chung của các thiên tài.

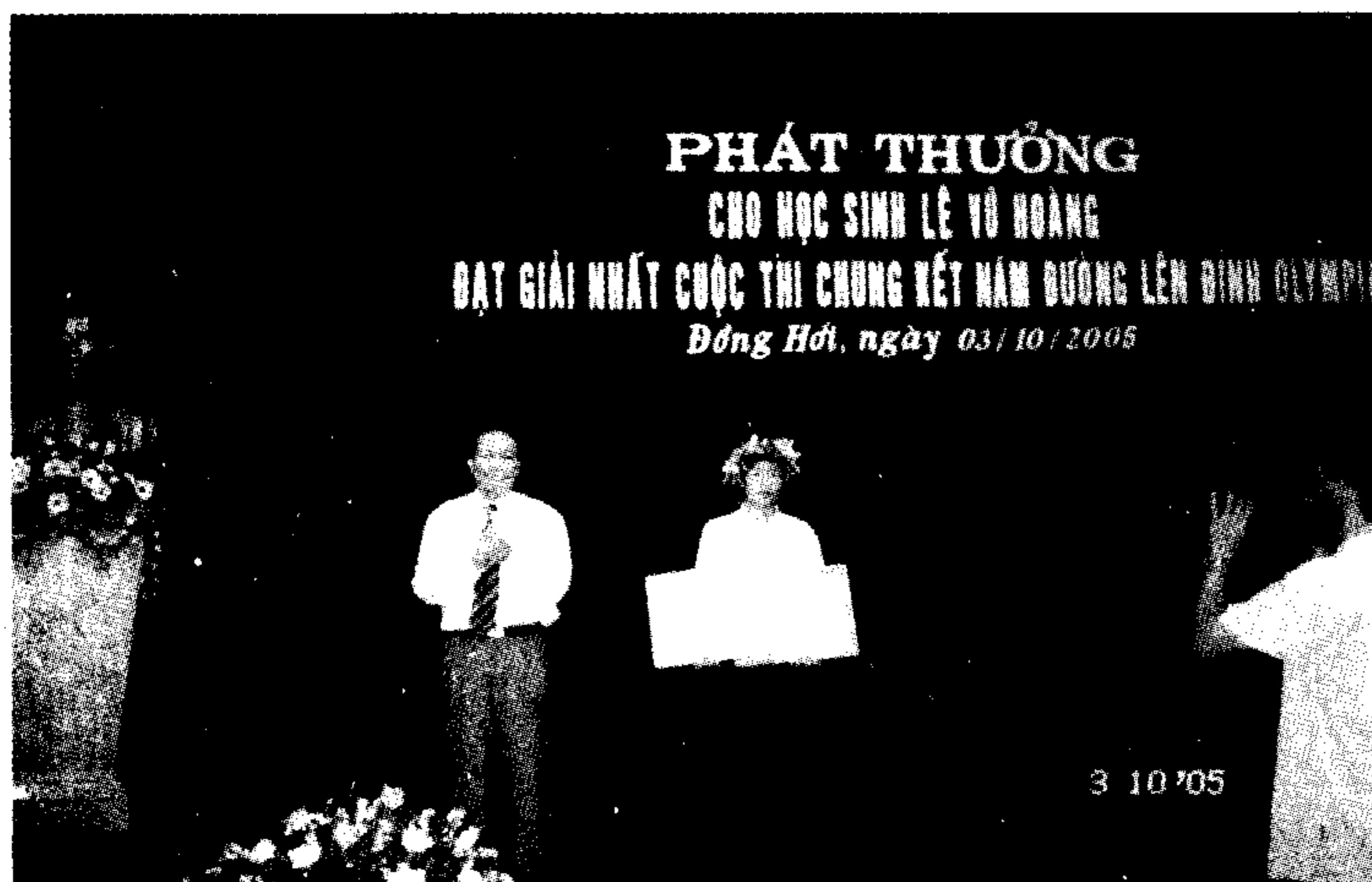
Chúng ta cũng có thể học tập và trau dồi kỹ năng này, tư duy theo cách của Einstein bằng cách phá bỏ các nguyên tắc thông thường, đặc biệt trong nghiên cứu khoa học. Vấn đề trước hết là chúng ta cần gạt bỏ những hiểu biết và kiến thức thông thường. Những hiểu biết và tri thức thông thường giúp ích nhiều trong đời sống xã hội hàng ngày. Tuy vậy, cũng có những lúc nó không những vô dụng mà còn làm hạn chế tư duy của chúng ta khi giải quyết một số vấn đề, đặc biệt là những vấn đề mới phát sinh, chính vì vậy cần gạt bỏ những hiểu biết và kiến thức

thông thường để đào sâu vào tư duy sáng tạo.

Thứ nữa, cũng phải cần mạnh dạn gạt bỏ những kinh nghiệm, thói quen trong quá khứ: Sự thật mọi hành động của các nhà ảo thuật là luôn luôn làm ngược lại cách nghĩ thông thường, ngược lại kinh nghiệm và thói quen của khán giả. Nói chung lường gạt hay ảo thuật hay sáng tạo đều làm ngược lại với những suy nghĩ thông thường của con người. Tư duy của con người hay bị ràng buộc bởi những hiểu biết và kiến thức thông thường hoặc kinh nghiệm và thói quen của quá khứ, đây chính là rào cản lớn của tư duy sáng tạo và đột phá. Vì vậy nên cần phải vượt ra khỏi lối mòn tư duy. Theo Giáo sư, Tiến sỹ Shozo Hibino⁽¹⁾, trong một công ty, để thay đổi một điều gì đó chỉ có tối đa 20% người ủng hộ, 20% tin tưởng hoặc không tin tưởng và có đến 60% không muốn thay đổi. Sở dĩ như vậy là vì chúng ta thường chỉ quen đi đường mòn, quen một lối tư duy.

Dám đột phá, vượt ra khỏi tư duy bình thường và quyết tâm thực hiện, chúng ta mới có thể đạt được những thành công ngoài mong đợi. Cách đây 15, 20 năm, ai nghĩ sẽ có chiếc điện thoại di động nhỏ gọn, nhiều chức năng như bây giờ. Cách đây 20, 30 năm có ai tin là Microsoft sẽ trở thành công ty hàng đầu thế giới? nếu vẫn suy nghĩ theo tư duy bình thường.

Tuyệt đối không bắt chước: Đây là nguyên tắc về sự khác nhau độc đáo, vạn vật trên đời không có điều gì giống nhau nên tuyệt đối không bắt chước. Khi Toyota mới ra đời, các công ty xe hơi của Mỹ đã là những người khổng lồ, nhưng chỉ vài chục năm sau, Toyota đã trở thành thương hiệu lẫy lừng trên toàn thế giới. Tập đoàn Toyota đã xây dựng một viện nghiên cứu đầu tiên trên thế giới với tên gọi “Viện nghiên cứu căn bản” với châm ngôn là “nghiên cứu tất cả những gì kết nối được từ thế kỷ 22 với hiện tại”. Đây là viện nghiên cứu đầu tiên áp dụng “tư duy đột phá” trên thế giới. Họ đưa mọi vấn đề về chiếc xe tương lai của Toyota lên bàn nghiên cứu

Đồng chí Phan Lâm Phương - nguyên Chủ tịch UBND tỉnh trao bằng khen cho em Lê Vũ Hoàng đạt giải nhất Đường lên đỉnh Olympia

Ảnh: T.L

theo những hướng căn bản nhất... Rồi từ đó đặt ra các giải pháp hướng đến những giá trị hoàn hảo tuyệt đối do mình xác định. Với tư duy sáng tạo và đột phá, một lãnh đạo của Tập đoàn Toyota nói: “Để không thua người khác, Toyota cải tiến. Nhưng để thắng người khác, chúng tôi dùng tư duy đột phá”.

Như vậy, công việc ngày hôm nay dùng tư duy phân tích, công việc ngày mai dùng "tư duy sáng tạo và đột phá”.

Thay đổi lối mòn tư duy bằng cách học hỏi từ tương lai:

Cách mạng thông tin, sự phát triển của hệ thống Internet... làm thế giới biến đổi cực kỳ nhanh chóng. Nhưng 400 năm qua, loài người đã quen thuộc với tư duy phân tích của Descartes (nhà triết học người Pháp René Descartes), nghĩa là phân tích từ quá khứ đến hiện tại để suy đoán tương lai.

Điều đó dần trở nên nguy hiểm khi mà tương lai không cùng nằm trên một đường thẳng với quá khứ và hiện tại. Nó đã rẽ sang một hướng khác trong khi con người vẫn theo quán tính trên lối mòn cũ, và đến một ngày nào đó lạc đường rồi rơi vào cái bẫy của chính mình.

Hãy thay đổi tư duy chiếu sáng từ tương

lai, lấy mô hình tương lai làm chuẩn và lập trình lộ trình phải thực hiện từ hiện tại.

Tại sao người ta cứ phải phân tích quá khứ và hiện tại để suy diễn một tương lai? Với những thay đổi hiện tại của thế giới, người ta phải tập "học hỏi từ tương lai", đứng từ tương lai nhìn lại, rút ra cho mình những cách thức, con đường và cả một triết lý hành động để đi tắt và rút ngắn mọi thời gian. "Tư duy đột phá" chính là lý thuyết của sự thay đổi và đi tắt, học hỏi từ tương lai thay vì từ quá khứ và hiện tại.

Chịu khó tư duy, chịu khó động não, gạt bỏ những nguyên tắc, hiểu biết và kiến thức thông thường, gạt bỏ những kinh nghiệm, thói quen trong quá khứ, đặc biệt là lối mòn tư duy và luôn thử nghiệm và mạo hiểm mỗi ngày, làm điều chưa từng có tiền lệ, “học hỏi từ tương lai”... chắc chắn chúng ta sẽ đạt được tư duy sáng tạo và đột phá.

3. Nhìn nhận, phân tích và đánh giá vấn đề, sự vật, hiện tượng từ nhiều góc độ khác nhau:

Phương pháp phân tích của Sigmund Freud là tìm ra những chi tiết không theo các phương thức truyền thống để tiếp cận gần hơn đến những phương pháp mới. Để giải quyết vấn đề một cách sáng tạo, cần phải từ bỏ ngay phương pháp trước tiên xuất hiện trong đầu - thường bắt nguồn từ kinh nghiệm trong quá khứ, những vấn đề sẵn có và nhìn nhận lại vấn đề, tìm ra những cái mới, phương pháp mới.

Hãy nhìn nhận, phân tích và đánh giá vấn đề từ nhiều góc độ khác nhau và tìm một vấn đề mới, một phương pháp mới hoặc cách nhận định mới mà chưa ai công bố.

Leonardo da Vinci đã tin rằng, để hiểu cốt lõi của vấn đề, phải bắt đầu việc học cách tái tạo vấn đề bằng nhiều cách khác nhau. Trong một số

trường hợp, Ông cũng đã cảm thấy cách nhìn nhận đầu tiên, sơ khai của mình có lúc là quá chủ quan và phải tự tái tạo mới chuyển thành một vấn đề mới.

4. Suy nghĩ bao quát, tổng quan nhưng vẫn chi tiết, cụ thể:

Đôi khi, chúng ta chỉ nhìn thấy sự việc ở tầm vĩ mô mà quên đi các chi tiết hay đôi lúc lại quá chú tâm vào các tiểu tiết mà không nhìn thấy toàn cảnh của vấn đề. Nhà lãnh đạo thành công phải là người biết nhìn nhận từ nhiều góc độ và ở các cấp độ khác nhau, phải biết “suy nghĩ bao quát nhưng vẫn chi tiết”.

Kay Krill, Tổng giám đốc điều hành hệ thống bán lẻ nổi tiếng của Mỹ Ann Taylor, là người thấu tóm tư tưởng “suy nghĩ bao quát nhưng vẫn chi tiết” trong lời phát biểu gần đây với phóng viên của tờ Nhật báo Phố Wall như sau: “Bạn phải biết bay ở độ cao 50.000 feet (khoảng 164 km) và cũng phải thường xuyên bay là là mặt cỏ”.

Trở về với điều căn bản nhất của mục đích:

Phải tìm ra giá trị căn bản thì mới có giải pháp được. Đây là bước đầu hết sức quan trọng. Người Trung Quốc có một loại hộp, trong hộp có hộp, trong hộp lớn có hộp nhỏ hơn. Vạn vật đều là hệ thống. Cơ cấu hành chính của mọi quốc gia cũng nằm trong một hệ thống và mọi thứ đều có mục đích.

Vì thế, phải đặt câu hỏi: Mục đích của mục đích là gì? Càng hỏi, chúng ta sẽ càng lọt vào hộp lớn nhất: Thấy được tổng thể và từ tổng thể ấy sẽ thấy được từng phần với những điều căn bản nhất.

5. Hiện thực hóa những suy nghĩ của bản thân:

Thiên tài phát triển những khả năng về thị giác và không gian cho phép họ trình bày thông tin theo những cách mới. Cuộc bùng nổ năng lực sáng tạo trong thời kỳ Phục Hưng đã gắn liền với sự phát triển của đồ thị minh họa suốt thời gian này, đáng chú ý là biểu đồ khoa học của

Leonardo da Vinci và Galileo. Galileo cải cách khoa học bằng cách làm cho những ý tưởng của ông rõ ràng, sinh động nhờ biểu đồ, trong khi người đương thời sử dụng những phương tiện thông thường hơn.

6. Yêu thích và đa mê trong nghiên cứu khoa học, sáng tạo và đổi mới đối với vấn đề, sự vật và hiện tượng:

Yêu thích, say sưa và đa mê vấn đề, lĩnh vực, sự vật và hiện tượng đang nghiên cứu, đang tư duy và sáng tạo... luôn luôn với mong muốn cải tổ, cải cách và đổi mới nó; luôn nhìn nhận vấn đề, sự vật và hiện tượng dưới nhãn quan đang thiếu nhận thức những chân giá trị tiềm ẩn, tiềm năng trong nó nên quyết tâm khai quật để “thỏa mãn” sự yêu thích và đa mê nói trên.

Luôn có động lực thôi thúc ý chí sáng tạo và đào sâu mở rộng các mối quan hệ có liên quan đến vấn đề, sự vật và hiện tượng cần định hướng nghiên cứu và tư duy sáng tạo.

Điều khẳng định rằng, không có bất cứ một thiên tài, nhân tài hoặc một nhà khoa học chân chính nào mà không yêu thích, đam mê lĩnh vực mình nghiên cứu.

7. Sức nghiên cứu, tư duy và làm việc mãnh liệt không biết mệt mỏi ở mọi lúc, mọi nơi:

Thomas Edison có 1.093 sáng tạo khoa học công nghệ (phát minh, sáng chế, sáng tạo khoa học...), đó vẫn đang là một kỷ lục thế giới: Ông đảm bảo năng suất làm việc cao bằng cách đặt ra cho mình những chỉ tiêu phải đạt được: một sáng tạo khoa học mỗi mười ngày và một phát minh khoa học mỗi sáu tháng.

8. Luôn luôn tư duy và tạo các mối quan hệ, hoặc liên quan giữa những vấn đề, sự vật và hiện tượng khác nhau:

Kết hợp, tái kết hợp các ý tưởng, hình ảnh, và suy nghĩ thành những tổ hợp khác nhau kể cả khi trông có vẻ không phù hợp hay khác bình thường.

Giống như những đứa trẻ say mê với khối

hợp xếp, các thiên tài luôn kết hợp và phối hợp lại những ý tưởng, hình ảnh và suy nghĩ. Định luật di truyền đã được phát hiện nhờ Gregor Mendel, người đã kết hợp môn toán và sinh học để sáng tạo ra một tri thức mới cho ngành di truyền học.

Kết nối phản chứng cặp đôi những mối quan hệ rời rạc:

Khả năng phi thường của các nhân tài là khả năng kết nối những vấn đề rời rạc có vẻ như không hề liên hệ với nhau, giúp họ nhìn thấy những điều mà người khác bỏ sót. Leonardo Da Vinci nhận ra sự giống nhau giữa tiếng chuông và nghĩ đến việc âm thanh truyền đi theo dạng sóng. Samuel Morse đã sáng tạo đài tiếp âm cho tín hiệu điện toán khi ông quan sát trạm nghỉ đôi ngựa trên đường.

Kết nối nhiều chi tiết rời rạc để khái quát hóa bản chất vấn đề, sự vật và hiện tượng:

Tư duy phân tích rất quan trọng và hữu dụng nhưng đôi khi cũng nên bỏ qua các logic thông thường, sử dụng trí tưởng tượng để kết nối các thông tin có vẻ rời rạc lại với nhau. Quá trình này có thể hoàn toàn vô thức. Thực tế là nhiều khi có bản khoản về một vấn đề từ rất lâu, nhưng đột nhiên vào một thời điểm thích hợp nào đó đã tìm ra được hướng giải quyết. Như vậy phần vô thức của bộ não đã thực hiện việc kết nối các chi tiết, giống như trực giác vậy.

9. Luôn chuẩn bị tinh thần và sẵn sàng cho các cơ hội:

Bất kỳ khi nào chúng ta cố gắng làm một điều gì đó và thất bại, chúng ta dễ từ bỏ mục đích của mình. Đó là rào cản đầu tiên của những khó khăn trong sáng tạo và đổi mới. Thất bại sẽ chỉ có ý nghĩa nếu như ta không quá coi trọng phần kém hiệu quả của nó. Thay vào đó, phân tích lại quá trình, các yếu tố và xem có những phương

pháp nào có thể thay đổi những yếu tố đó, để có được kết quả mới và đừng hỏi “Tại sao thất bại?” mà hãy hỏi “Đã làm được gì rồi?”

Rất nhiều người có khả năng đã thất bại trong việc nâng cao năng lực sáng tạo bởi họ quá thụ động và gắn bó với những tư tưởng cố hữu của mình. Chính vì vậy, cần luôn chuẩn bị tinh thần, không chờ đợi cơ hội mà sẵn sàng chủ động tự tạo ra chúng.

10. Hình dung vấn đề, sự vật và hiện tượng qua các phương pháp khác nhau:

Khi Einstein nghĩ qua một vấn đề, ông luôn thấy cần thiết phải trình bày qua các cách khác nhau, kể cả việc vẽ sơ đồ. Ông hình dung các phương án và tin rằng từ ngữ, hay các con số như vậy không quá quan trọng trong quá trình phân tích.

11. Tư duy phản biện qua các đối lập:

Nhà vật lý Neir Bohr tin rằng, nếu bạn giữ các đối lập và có những đối lập trong suy nghĩ, bạn đã bước lên một tầm suy nghĩ mới. Bohr đã nhìn nhận sóng với tính chất hạt cũng như tính chất sóng để rồi từ đó xây dựng được nguyên lý bổ sung về ánh sáng.

12. Nghĩ theo cách ẩn dụ:

Theo Aristotle, ẩn dụ là một dấu hiệu của sự thiên tài và ông tin rằng ai đó mà có khả năng diễn đạt sự giống nhau giữa hai cá thể hoàn toàn khác biệt và còn liên kết chúng lại với nhau, thì đó là con người có khả năng đặc biệt.

Phần lớn các nhân tài đều có phương pháp và phương pháp luận về tư duy nói chung và tư duy sáng tạo, đột phá nói riêng như đã trình bày ở trên. Mỗi một chúng ta, bằng sự nỗ lực trong hành động và tư duy sáng tạo, đột phá, chắc chắn sẽ có nhiều đóng góp giá trị thiết thực trên mọi lĩnh vực của đời sống xã hội.

N.Đ.L

(*) Giáo sư, Tiến sỹ Shozo Hibino là Hội trưởng Hội Qui hoạch kế hoạch Nhật Bản, Giáo sư ngành hoạch định thiết kế chiến lược Đại học Chukyo, Tiến sĩ xã hội - điều khiển học sản xuất và là Phó chủ nhiệm Trung tâm Tư duy đột phá toàn cầu của Mỹ.